

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

313

Przyszłość rachunkowości i sprawozdawczości – założenia, zasady, definicje Kierunki zmian prawa bilansowego w Polsce

Redaktorzy naukowci

Zbigniew Luty

Aleksandra Łakomiak

Alicja Mazur

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2013

Redaktor Wydawnictwa: Barbara Majewska
Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz
Korektor: Barbara Cibis
Łamanie: Małgorzata Czupryńska
Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:
www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,
The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,
a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon
http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2013

ISSN 1899-3192
ISBN 978-83-7695-319-9

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	7
Dorota Adamek-Hyska: Założenia koncepcyjne sprawozdań budżetowych	9
Hanna Czaja-Cieszyńska: „Nie” dla MSSF dla MSP w Unii Europejskiej – słuszna decyzja czy duży błąd?.....	25
Waldemar Gos, Stanisław Hońko: Rachunkowość małych przedsiębiorstw – diagnoza i propozycje modyfikacji prawa bilansowego.....	35
Małgorzata Kamieniecka: Sprawozdawczość MŚP w zakresie odroczonego podatku dochodowego – propozycje zmian	46
Anna Kasperowicz: Pojęcie kontroli w kontekście uznawania przychodów .	58
Tomasz Kondraszuk: Uproszczona ewidencja czy uproszczona sprawo- zdawczość w sektorze mikroprzedsiębiorstw?.....	74
Alicja Mazur: Pomiar wartości przychodów według projektu międzyna- rodowego standardu dotyczącego przychodów	84
Lucyna Poniatowska: Rezerwy w rachunkowości – ewolucja podejścia i per- spektywy zmian	100
Adrian Ryba: Ewidencja i wycena inwestycji zgodnie z ustawą o rachunko- wości – artykuł dyskusyjny	110
Aleksandra Sulik-Górecka: Koncepcja zmiany zasad prezentacji kapitału w sprawozdaniu finansowym zamkniętych funduszy inwestycyjnych	127
Gyöngyvér Takáts: Koncepcja sprawozdawczości finansowej mikropodmio- tów – przyczynek do dyskusji.....	137
Grażyna Voss, Piotr Prewysz-Kwinto: Zintegrowane systemy ewidencyjne	148
Mateusz Wilczewski: Wpływ wyceny kart zawodniczych na bilans klubu piłkarskiego.....	159
Edward Wiszniowski: Model szacowania Utraty wartości instrumentów fi- nansowych w założeniach MSSF 9 – rachunkowość czy inżynieria finan- sowa?	170
Paweł Zieniuk: Ujawnienia informacji o wartościach szacunkowych w spra- wozdaniu finansowym – wyzwanie dla biegłego rewidenta.....	189
Katarzyna Żuk: Ujęcie księgowe pomocy finansowej uzyskiwanej przez wstępnie uznane grupy producentów owoców i warzyw	199

Summaries

Dorota Adamek-Hyska: Conceptual framework of budgetary reports.....	24
Hanna Czaja-Cieszyńska: ”No” to IFRS for SMEs in the European Union – the right decision or a big mistake?	34

Waldemar Gos, Stanisław Hońko: Accounting of small enterprises – diagnosis and proposals for modification of accounting law	45
Małgorzata Kamieniecka: Deferred income tax in the reporting of SMEs – proposals for change	57
Anna Kasperowicz: Concept of control in the context of income recognizing	73
Tomasz Kondraszuk: Simplified recording or simplified reporting in the sector of microenterprises	83
Alicja Mazur: Revenue measurement according to the proposal of a new international standard	99
Lucyna Poniatowska: Reserves in accounting – evolution of approach and perspectives of changes	109
Adrian Ryba: Recording and measurement of investments in accordance with the accounting act – discussion article	126
Aleksandra Sulik-Górecka: The rules of capital presentation in the financial report of close-end investment funds in the light of law	136
Gyöngyvér Takáts: Financial reporting concept of micro entities – discussion paper	147
Grażyna Voss, Piotr Prewysz-Kwinto: ERP systems	158
Mateusz Wilczewski: The influence of players’ registration rights on a football club’s balance sheet	169
Edward Wiszniowski: A model for estimating the loss of value of amortised cost financial instruments as per the accounting standards requirements 9 IFRS – accounting or financial engineering?	188
Paweł Zieniuk: Disclosures of estimated values in financial statements – a challenge for auditor	198
Katarzyna Żuk: Accounting presentation of financial grants received by the pre-recognized groups of fruit and vegetables producers	212

Lucyna Poniatowska

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach

REZERWY W RACHUNKOWOŚCI – EWOLUCJA PODEJŚCIA I PERSPEKTYWY ZMIAN

Streszczenie: Artykuł poświęcony jest problematyce rezerw w polskiej rachunkowości, rozpatrywanej w kontekście ewolucji podejścia do tej kategorii, oraz perspektywom zmian. Opisano w nim sposób interpretowania i ujęcia rezerw w rachunkowości od czasów gospodarki sterowanej centralnie do czasów współczesnych oraz przedstawiono propozycje zmian w tym obszarze, związane z planami zastąpienia MSR 37 „Rezerwy, zobowiązania warunkowe i aktywa warunkowe” nowym MSSF (X) „Zobowiązania”. Proponowane w projekcie standardu zmiany są radykalne i mają fundamentalne znaczenie głównie z punktu widzenia cech jakościowych sprawozdania finansowego. Dotyczą one przede wszystkim stosowanej terminologii i zastąpienia pojęcia „rezerwy” określeniem „zobowiązania”, jak również kryteriów ujmowania i wyceny rezerw (zobowiązań).

Słowa kluczowe: rezerwy, regulacje prawne rachunkowości, zobowiązania.

1. Wstęp

Termin „rezerwa” funkcjonował w polskiej rachunkowości od dawna, chociaż w różnym znaczeniu i ujęciu. W teorii rachunkowości można zasadniczo wyróżnić dwa podejścia do rezerw – szerokie lub wąskie. Przy szerokim ujęciu rezerw zalicza się do nich [Poniatowska 2002, s. 48]:

- rezerwy na zobowiązania,
- rezerwy na utratę wartości,
- rezerwy na koszty (bierne rozliczenia międzyokresowe),
- rezerwy kapitałowe,
- rezerwy ciche.

Wąskie ujęcie rezerw obejmuje jeden ich rodzaj wyodrębniany przy szerokim ujęciu, to jest rezerwy na zobowiązania.

Na przestrzeni rozwoju polskiej rachunkowości zmieniał się sposób rozumienia i księgowego ujęcia rezerw. Ewolucja ta wynikała z wielu czynników o różnym charakterze, m.in.:

- 1) transformacji polskiej gospodarki z centralnie sterowanej na wolnorynkową,

2) wprowadzenia regulacji prawnych dotyczących rachunkowości (ustawa o rachunkowości, Krajowe Standardy Rachunkowości),

3) harmonizacji rachunkowości oraz przyjęcia przez Polskę regulacji Unii Europejskiej, a w ślad za tym Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej (MSSF),

4) zdefiniowania kategorii rezerw, warunków i sposobów ich tworzenia, rozwiązywania, wyceny oraz ujęcia w sprawozdaniu finansowym w regulacjach rachunkowości (ustawa o rachunkowości oraz KSR nr 6 – „Rezerwy, bierne rozliczenia międzyokresowe oraz zobowiązania warunkowe”),

5) wzrostu skali i zakresu ryzyka towarzyszącego działalności gospodarczej.

Czynniki te, których lista nie jest zamknięta, w sposób bezpośredni bądź pośredni wpływały na sposób ujmowania rezerw zarówno w teorii, jak i praktyce polskiej rachunkowości.

Patrząc z perspektywy przyszłości na proces wprowadzania zmian w regulacjach rachunkowości w obszarze rezerw, można stwierdzić, że nie jest on na pewno zakończony, o czym świadczą propozycje zmian w Międzynarodowych Standardach Sprawozdawczości Finansowej, dotyczące zastąpienia MSR 37 – „Rezerwy, zobowiązania warunkowe i aktywa warunkowe” nowym MSSF (X) „Zobowiązania”.

Artykuł jest poświęcony zagadnieniu ewolucji podejścia do kategorii rezerw w polskiej rachunkowości i perspektywom dalszych zmian. Jego celem jest przedstawienie na bazie historycznego i aktualnego ujęcia rezerw w rachunkowości najważniejszych zmian dotyczących rezerw zaproponowanych w projekcie nowego MSSF „Zobowiązania”, mającego zastąpić MSR 37. Zastosowaną metodą badawczą w niniejszym opracowaniu jest krytyczna analiza regulacji prawnych rachunkowości oraz literatury przedmiotu.

2. Rezerwy w regulacjach polskiego prawa rachunkowości do 2002 roku

Sposób interpretacji i ujęcia rezerw w polskiej rachunkowości był różny. Na przestrzeni kilkudziesięciu lat pojęcie rezerw, zasady ich wyceny, tworzenia i prezentacji w sprawozdaniu finansowym podlegały istotnym zmianom. Ewolucja podejścia do rezerw w polskiej rachunkowości wynikała nie tylko z procesów transformacji polskiej gospodarki, otwarcia rynków kapitałowych czy procesów harmonizacji i standaryzacji rachunkowości, ale była też związana z samą „naturą” tej kategorii, jej wieloaspektowością i interdyscyplinarnym charakterem.

W procesie ewolucji podejścia do kategorii rezerw w regulacjach polskiego prawa bilansowego można wyodrębnić dwa zasadnicze etapy:

1) do roku 2002 – kiedy brak było definicji rezerw w przepisach prawa rachunkowości,

2) od roku 2002 – gdy weszły w życie przepisy znowelizowanej ustawy o rachunkowości, definiujące pojęcie rezerw.

Pierwszy etap ewolucji zasad rachunkowości w obszarze rezerw to czas, kiedy regulacje prawne rachunkowości nie definiowały kategorii rezerw, chociaż posługiwały się tym terminem, i to w różnych znaczeniach. Biorąc pod uwagę sposób ujęcia rezerw w obowiązujących wówczas regulacjach prawnych i literaturze przedmiotu, można w ramach tego etapu wyróżnić trzy okresy:

- okres gospodarki sterowanej centralnie – do roku 1991,
- okres obejmujący lata 1991-1994,
- okres od 1995 do 2002 roku.

Do 1991 roku rachunkowość w Polsce regulowana była zarządzeniami Ministra Finansów. Jest to okres gospodarki sterowanej centralnie, charakteryzującej się niskim ryzykiem prowadzonej działalności, a nawet jego brakiem. Zakres tworzonych wówczas przez jednostki rezerw był bardzo wąski, ściśle określony przepisami prawa i nie pozostawiał przedsiębiorstwom marginesu swobody w ich kształtowaniu [Gierusz 2003, s. 105]. Utworzenie rezerwy mogło nastąpić tylko w wypadkach określonych w przepisach specjalnych o tworzeniu rezerw w przedsiębiorstwach uspołecznionych. Przepisy te ustalały też ich wysokość oraz sposób utworzenia [Buzym 1980, s. 371]. Pojęcie rezerw odnosiło się do rezerw na aktywa (na utratę wartości) określanych aktualnie odpisami aktualizującymi [Gierusz 2003, s. 106]. Rezerwy tworzyło się na pokrycie [Zarządzenie MF z 16 listopada 1983, Dział V, ust. 2, pkt 1, 2]:

1) roszczeń pieniężnych i należności z tytułu niedoboru środków pieniężnych oraz rzeczowych składników majątku obrotowego działalności eksploatacyjnej, w tym roszczeń z tytułu niedoborów do czasu ich rozliczenia,

2) roszczeń spornych w stosunku do odbiorców i dostawców z tytułu dostaw, robót i usług działalności eksploatacyjnej jednostki oraz roszczeń z tego tytułu zgłoszonych do jednostek postawionych w stan upadłości.

Rezerwy z tytułu niedoborów i roszczeń tworzyło się w okresie sprawozdawczym, w którym stwierdzono niedobór w kwotach równych cenie zakupu lub technicznemu kosztowi wytworzenia we własnym zakresie rzeczowych składników majątku, powiększonych o podatek obrotowy, albo w kwocie brakujących środków pieniężnych, przez zaliczenie jej do strat nadzwyczajnych [Zarządzenie MF z 16 listopada 1983, Dział V, ust. 3]. Podobnie wyglądały zasady tworzenia rezerwy na roszczenia sporne. Wyjątkiem były rezerwy na roszczenia wobec odbiorców, które zmniejszały przychody ze sprzedaży [Zarządzenie MF z 16 listopada 1983, Dział V, ust. 4]. Wartość rezerwy podwyższały zasądzone koszty postępowania sądowego, arbitrażowego i upadłościowego oraz odsetki [Zarządzenie MF z 16 listopada 1983, Dział V, ust. 6]. Rozwiązanie utworzonej rezerwy następowało poprzez uznanie zysków nadzwyczajnych lub innych kont wskazanych we właściwych przepisach [Gierusz 2003, s. 105]. Oprócz tworzonych w tym okresie rezerw na roszczenia z tytułu niedoborów i szkód oraz wszelkie roszczenia, których windykacja miała charakter wątpliwy [Stadtmüller 1981, s. 62], przedsiębiorstwa przemysłowe tworzyły także rezerwy gwarancyjne, a przedsiębiorstwa handlowe rezerwy na przece-

nę towarów i ryzyko handlowe [Burzym 1980, s. 371]. Uzasadnieniem tworzenia rezerw na przecenę towarów i ryzyko handlowe było występujące w działalności handlowej ryzyko poniesienia strat w związku z dokonywaniem przecen towarów trudno zbywalnych, posezonowych i zagrożonych zmniejszeniem lub utratą wartości handlowej. Tworzenie tego rodzaju rezerw odbywało się poprzez dokonywanie miesięcznych odpisów w ciężar strat, według norm określonych centralnie dla zjednoczeń, które ustalały z kolei normy dla podległych im przedsiębiorstw [Burzym 1980, s. 372]. Źródłami tworzenia rezerw na przeceny i ryzyko handlowe były także bonifikaty otrzymane od dostawców z tytułu ryzyka handlowego czy płacone przez nich kary oraz zarządzane przez władze terenowe przeszacowania zapasów towarowych [Burzym 1980, s. 372].

Rezerwy tworzone w tym okresie były wykazywane w bilansie po stronie pasywów jako pozostałe pasywa działalności eksploatacyjnej w grupie rezerw i dochodów przyszłych okresów [por. Burzym 1980, s. 402; Stadtmüller 1981, wzór 17].

W okresie obejmującym lata 1991-1994 aktem prawnym regulującym sposób prowadzenia rachunkowości w Polsce było Rozporządzenie Ministra Finansów z 15 stycznia 1991 roku w sprawie zasad prowadzenia rachunkowości. Zakres tworzonych wówczas rezerw odpowiadał szerokiemu ich ujęciu i obejmował:

- rezerwy na koszty przyszłych okresów (biernie rozliczenia międzyokresowe),
- rezerwy na wierzytelności,
- rezerwy na przewidywane straty,
- wieloletnie rezerwy celowe.

Rezerwy na koszty przyszłych okresów, w tym koszty napraw gwarancyjnych, koszty szkód górniczych i inne imiennie określone wydatki ponoszone w następnym okresie sprawozdawczym, a przypadające na bieżący rok obrotowy były tworzone w ciężar kosztów. Niewykorzystane rezerwy zmniejszały koszty [Rozporządzenie MF z 15 stycznia 1991, par. 34, ust. 6-7].

Rezerwy na wierzytelności od dłużników postawionych w stan upadłości, w wysokości wierzytelności określonej we wniosku do masy upadłości powiększonej o wyłożone przez jednostkę koszty postępowania upadłościowego oraz należne jej odsetki za nieterminową regulację wierzytelności, tworzone były w ciężar strat nadzwyczajnych, a rozwiązywane na skutek niewykorzystania na dobro zysków nadzwyczajnych [Rozporządzenia MF z 15 stycznia 1991, par. 40, ust. 1-3].

Rodzajem rezerw, które mogły tworzyć wówczas jednostki, były także rezerwy na przewidywane straty. Tworzono je w ciężar strat nadzwyczajnych w sytuacji, gdy informacja o stracie wynikała z właściwego dowodu lub jeżeli jej przewidywanie zostało wiarygodnie uzasadnione. Rezerwy te były wykazywane w pasywach bilansu w grupie rezerw. We wzorze ówczesnego bilansu w ramach kapitałów własnych pojawiła się pozycja wieloletnie rezerwy celowe.

Kolejny okres, który można wyodrębnić w rozwoju regulacji rachunkowości w zakresie rezerw i tym samym w sposobie ich ujęcia w rachunkowości, to lata

1995-2002. Jest to czas obowiązywania aktu prawnego najwyższej rangi – ustawy o rachunkowości. Przepisy ustawy z tego okresu również nie definiowały pojęcia rezerw, jednak w przeciwieństwie do poprzednich regulacji prawnych z zakresu rachunkowości, będących pod silnym wpływem przepisów podatkowych, stworzyły jednostkom warunki do wypracowania i stosowania polityki tworzenia rezerw. Nowe prawo bilansowe poprzez regulacje nakazujące lub zalecające tworzenie rezerw oraz określoną w art. 7 ust. 1 ustawy zasadę ostrożnej wyceny zaakcentowało konieczność ich tworzenia. Ustawowa lista tytułów rezerw wówczas tworzonych obejmowała:

1) rezerwy na należności od dłużników postawionych w stan likwidacji oraz dłużników w przypadku oddalenia wniosku o ogłoszenie upadłości, rezerwy na należności kwestionowane i zaległe (art. 37, ust. 1, pkt 1, 2, 3 ustawy),

2) rezerwy na przewidywane straty z operacji gospodarczych w toku, a w szczególności z tytułu udzielonych poręczeń i gwarancji, operacji kredytowych, skutków toczącego się postępowania sądowego (art. 37, ust. 1, pkt 4 ustawy),

3) rezerwy na przejściową różnicę z tytułu podatku dochodowego, spowodowaną odmiennością momentu uznania przychodu za osiągnięty lub kosztu za poniesiony w myśl ustawy o rachunkowości i przepisów podatkowych (art. 37, ust. 3 ustawy),

4) rezerwę kapitałową z konsolidacji (art. 58, ust. 2, pkt 2 ustawy).

Sposób ujęcia rezerw w ustawie o rachunkowości z 1994 roku odpowiadał szerokiej interpretacji tej kategorii. Ustawa poszerzyła zakres tworzonych rezerw o rezerwy na zobowiązania (straty z operacji gospodarczych w toku i rezerwę z tytułu odroczonego podatku dochodowego). Bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów nie były już nazywane rezerwami na koszty przyszłych okresów. W regulacjach ustawy pojawiło się także określenie „rezerwa” w stosunku do rezerw kapitałowych, była nią rezerwa kapitałowa z konsolidacji. Ustawa zmieniła również zasady tworzenia rezerw. Rezerwy na należności i straty z operacji gospodarczych należało tworzyć w ciężar pozostałych kosztów operacyjnych lub kosztów finansowych, rezerwę z tytułu odroczonego podatku dochodowego – w ciężar obowiązkowych obciążeń wyniku finansowego. Pomimo znacznego poszerzenia zakresu regulacji dotyczących zasad i okoliczności tworzenia rezerw przepisy ustawy w wielu kwestiach były niejasne i niespójne, widoczny był w nich brak systemowego podejścia.

Zasadnicza zmiana w sposobie ujęcia rezerw w polskiej rachunkowości dokonała się w związku z nowelizacją ustawy o rachunkowości w 2000 roku, kiedy w przepisach ustawy zdefiniowano pojęcie rezerw.

3. Ujęcie rezerw w aktualnie obowiązujących regulacjach prawnych rachunkowości

Obowiązujące aktualnie regulacje prawne dotyczące rezerw, zawarte w ustawie o rachunkowości i KSR 6 „Rezerwy, bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów, zobowiązania warunkowe”, zawężają pojęcie rezerw do kategorii rezerw na zobowiązania. Według ustawy rezerwy to zobowiązania, których termin wymagalności

lub kwota nie są pewne (art. 3, ust. 21 ustawy). Tworzy się je na (art. 35d, ust. 1, pkt 1-2 ustawy):

- pewne lub o dużym stopniu prawdopodobieństwa przyszłe zobowiązania, których kwotę można w sposób wiarygodny oszacować, a w szczególności na straty z transakcji gospodarczych w toku, w tym z tytułu udzielonych gwarancji, poręczeń, operacji kredytowych, skutków toczącego się postępowania sądowego,
 - przyszłe zobowiązania spowodowane restrukturyzacją, jeżeli na podstawie odrębnych przepisów jednostka jest zobowiązana do jej przeprowadzenia lub zawarła w tej sprawie wiążące umowy, a plany restrukturyzacji pozwalają w sposób wiarygodny oszacować wartość tych przyszłych zobowiązań,
- odpowiednio w ciężar pozostałych kosztów operacyjnych, kosztów finansowych lub strat nadzwyczajnych, zależnie od okoliczności, z którymi wiąże się przyszłe zobowiązania.

Według ustawy rezerwami są także niektóre bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów. Biernymi rozliczeniami międzyokresowymi, będącymi rezerwami, są te prawdopodobne zobowiązania przypadające na bieżący okres sprawozdawczy, które wynikają z art. 39 ust. 2 pkt 2 ustawy:

- obowiązku wykonania związanych z bieżącą działalnością przyszłych świadczeń na rzecz pracowników, w tym świadczeń emerytalnych,
- obowiązku wykonania, związanych z bieżącą działalnością przyszłych świadczeń wobec nieznanymi osób, których kwotę można oszacować w sposób wiarygodny, mimo że data powstania zobowiązania nie jest jeszcze znana, w tym z tytułu napraw gwarancyjnych i rękojmi za sprzedane produkty długotrwałego użytku.

Bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów, będące rezerwami, tworzy się w ciężar kosztów podstawowej działalności operacyjnej.

Szczególnym rodzajem rezerw określonych w ustawie o rachunkowości są: rezerwa z tytułu odroczonego podatku dochodowego i rezerwa z tytułu utraty zdolności do kontynuacji działalności. Wszystkie rezerwy ujmowane są w bilansie w grupie rezerw na zobowiązania w trzech pozycjach bilansowych.

Szczegółowe regulacje dotyczące zasad ujmowania, wyceny, prezentacji i sposobu wykazywania rezerw w sprawozdaniu finansowym zawarte są w krajowych standardach rachunkowości. Rezerwom poświęcony jest KSR 6 – „Rezerwy, bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów, zobowiązania warunkowe”.

Rozwiązania dotyczące rezerw w polskim prawie bilansowym zbieżne są z regulacjami MSSF. Zasadniczo nie ma rozbieżności w sposobie ujęcia tej kategorii. Źródłem rozbieżności pomiędzy MSSF i polskimi regulacjami rachunkowości jest jedynie podejście do biernych rozliczeń międzyokresowych. Według KSR 6 niektóre bierne rozliczenia międzyokresowe są traktowane jako rezerwy, natomiast według MSR 37 – „Rezerwy, zobowiązania warunkowe i aktywa warunkowe” rezerwy należy odróżnić od biernych rozliczeń międzyokresowych kosztów [Poniatowska 2011b, s. 617].

4. Propozycje zmian w obszarze rezerw na zobowiązania

Przyszłość rezerw w polskiej rachunkowości niewątpliwie związana jest z procesem zmian w MSSF. Proces modyfikacji i wprowadzania nowych MSSF, mający na celu osiągnięcie spójności merytorycznej wszystkich regulacji MSSF, nie omija także rezerw. Proponowane przez Radę Międzynarodowych Standardów Rachunkowości zmiany dotyczące rezerw są bardzo radykalne i mają fundamentalne znaczenie, dlatego wzbudzają wiele emocji i kontrowersji. Zasadnicza zmiana związana jest z modyfikacją przepisów dotyczących rezerw, a przede wszystkim propozycją zastąpienia MSR 37 – „Rezerwy, zobowiązania warunkowe i aktywa warunkowe” nowym MSSF „Zobowiązania”.

Prace nad zmianami regulacji MSSF dotyczących rezerw przebiegały w kilku fazach i początkowo miały dotyczyć tylko modyfikacji aktualnych MSSF, tj. MSR 37 – „Rezerwy, zobowiązania warunkowe i aktywa warunkowe” oraz MSR 19 – „Świadczenia pracownicze”. W tym celu Rada MSSF przekazała pod publiczną dyskusję opublikowany w 2005 roku projekt zmian MSR 37 – „Rezerwy, zobowiązania warunkowe i aktywa warunkowe” oraz MSR 19 – „Świadczenia pracownicze” (ED/2005), będący efektem dwóch przedsięwzięć: zbliżania MSR/MSSF i standardów US GAAP oraz drugiej fazy projektu zmian standardu dotyczącego połączenia jednostek [Poniatowska 2011a, s. 343]. Zmodyfikowany MSR 37 miał wejść w życie nie wcześniej niż w 2008 roku [Walińska, Jurewicz 2007, s. 312]. Proponowane zmiany były istotne, a dotyczyły usunięcia pojęcia „rezerwy” i zastąpienie go terminem „zobowiązania”, projekt zakładał także likwidację pojęcia „zobowiązania warunkowe”. Modyfikacji podlegały także kryteria identyfikacji zobowiązania [Walińska, Jurewicz 2007, s. 312]. Komentarze do opublikowanego i poddanego pod publiczną dyskusję projektu, świadczące o dużej kontrowersyjności proponowanych zmian, spowodowały opublikowanie w 2010 roku kolejnego dokumentu (ED/2010/1 Wycena zobowiązań w MSR 37) w celu ponownego zaopiniowania części projektu ED/2005 dotyczącej wyceny zobowiązań [Poniatowska 2011a, s. 343]. W rezultacie tych działań prace nad modyfikacją MSR 37 i MSR 19 przybrały znacznie większe rozmiary niż planowano i stały się dużym przedsięwzięciem. W efekcie został opracowany nowy MSSF (X) „Zobowiązania”, mający zastąpić MSR 37. Nowy standard miał wejść w życie w 2012 roku. Prace nad ostatecznym kształtem MSSF „Zobowiązania” zostały jednak wstrzymane.

Analizując najważniejsze zmiany w obszarze rezerw na zobowiązania, które wprowadza opracowany i wielu kwestiach przesądzony projekt MSSF „Zobowiązania”, można stwierdzić, że dotyczą one kwestii fundamentalnych, wpływających w sposób bezpośredni na jakość i użyteczność sprawozdania finansowego. Można je ująć w trzech grupach zmian:

- 1) terminologicznych,
- 2) dotyczących kryteriów uznawania rezerw (zobowiązań),
- 3) dotyczących wyceny rezerw.

Proponowane zmiany terminologiczne dotyczą usunięcia pojęcia i definicji rezerw. W projekcie standardu nie używa się już terminu rezerwa, zostało ono zastąpione określeniem zobowiązanie. Tak więc kategoria rezerw w nowych regulacjach zostaje zrównana z kategorią zobowiązań, co jest zgodne z przyjętym w MSSF szerokim sposobem interpretacji zobowiązań, do których zalicza się zobowiązania *sensu stricto* (głównie handlowe), bierne rozliczenia międzyokresowe, rezerwy i zobowiązania warunkowe. Definicja zobowiązań zawarta w projekcie nowego MSSF jest taka jak w aktualnym MSR 37, przez pojęcie zobowiązań rozumie się obecny, wynikający ze zdarzeń przeszłych, obowiązek jednostki gospodarczej, którego wypełnienie, jak się oczekuje, spowoduje wypływ środków zawierających korzyści ekonomiczne. W projekcie standardu wyróżnia się dwa rodzaje zobowiązań: niefinansowe i finansowe. Rezerwy są rodzajem zobowiązań niefinansowych. W części dotyczącej definicji projekt standardu określa także takie terminy, jak obowiązek zwyczajowy i prawny oraz umowa rodząca obciążenia. Definicje tych pojęć, podobnie jak w przypadku definicji zobowiązania, nie zostały zmienione.

Kolejny obszar zmian dotyczy kryteriów identyfikacji zobowiązań. Zgodnie z wersją roboczą MSSF „Zobowiązania” jednostka ma obowiązek ujęcia zobowiązania wówczas, gdy:

- ujmowana pozycja odpowiada ogólnej definicji zobowiązań, a więc stanowi obecny, wynikający z przeszłych zdarzeń, obowiązek,
- można wiarygodnie oszacować wartość zobowiązania.

Z kryteriów uznawania rezerw (zobowiązań) jako pozycji bilansowej usunięto warunek prawdopodobieństwa. Według standardu dla ujęcia zobowiązania (rezerwy) nie musi wystąpić prawdopodobieństwo wypływu środków usposabiających korzyści ekonomiczne większe niż 50%. Kryterium prawdopodobieństwa ma być wzięte pod uwagę przy wycenie zobowiązania. W konsekwencji tej zmiany w sprawozdaniu finansowym pojawi się wiele zobowiązań warunkowych [Poniatowska 2011a, s. 348].

Inne zmiany w projekcie nowego MSSF odnoszą się do szczegółowych zasad wyceny rezerw (zobowiązań). W myśl standardu zobowiązania powinny być wyceniane w kwocie, jaką zgodnie z racjonalnymi przesłankami jednostka zapłaciłaby na koniec okresu sprawozdawczego w celu spełnienia obowiązku. Kwota, jaką jednostka zapłaciłaby w celu spełnienia obowiązku, określona jest jako najniższą spośród następujących:

- wartości bieżącej zasobów koniecznych do wypełnienia obowiązku lub
- kwoty, jaką jednostka musiałaby zapłacić w zamian za umorzenie obowiązku, lub
- kwoty, jaką jednostka musiałaby zapłacić w zamian za przeniesienie obowiązku na stronę trzecią [Poniatowska 2011a, s. 346].

Przy szacowaniu wartości bieżącej zasobów wymaganych do wypełnienia obowiązku należy wziąć pod uwagę także oczekiwany wypływ zasobów oraz wartość

pieniądza w czasie, ryzyko, że faktyczny wypływ zasobów może się różnić od prognozowanego, oraz zdarzenia przeszłe.

5. Zakończenie

Rezerwy nie są nową kategorią w rachunkowości, chociaż sposób ich rozumienia i księgowego ujęcia podlegały na przestrzeni czasu transformacji. Specyficzny, niepewny charakter rezerw, wynikający z faktu, iż wiążą się one z ryzykiem, prawdopodobieństwem i szacunkiem, powoduje, że są one szczególną kategorią w rachunkowości i ważną pozycją prezentowaną w sprawozdaniu finansowym. Pomimo zawężenia pojęcia rezerw do kategorii zobowiązań system rezerw tworzonych we współczesnej rachunkowości jest bardzo rozbudowany, a ich rola i znaczenie olbrzymie. Tworzy się je na różne cele i z różnych tytułów. Rezerwy pełnią też wielorakie funkcje. Są one instrumentem zabezpieczenia jednostki przed skutkami ryzyka gospodarczego i narzędziem kreowania stabilnego rozwoju, determinują przyszłe możliwości wzrostu i rozwoju przedsiębiorstw, kształtując zakres finansowania wewnętrznego. Z drugiej strony rezerwy tworzone w rachunkowości stanowią jeden z najważniejszych instrumentów materialnej polityki bilansowej o ogromnym możliwościach wykorzystania. Wpływają one w sposób bezpośredni na wysokość całkowitego dochodu jednostki w każdym segmencie jego ustalania. Zakres rezerw tworzonych w rachunkowości ciągle się zwiększa, co wynika ze wzrostu skali i zakresu ryzyka gospodarczego. Rozpatrując istotę rezerw tworzonych w rachunkowości, wydaje się, że trudno postawić znak równości pomiędzy kategorią rezerw na zobowiązania i kategorią zobowiązań w wąskim ujęciu. Pomimo iż rezerwy spełniają definicję zobowiązań, różnią się od klasycznych zobowiązań przede wszystkim koniecznością szacowania ich wartości i niepewnością wystąpienia, a są to istotne czynniki charakteryzujące określoną pozycję. Dlatego też propozycja zastąpienia pojęcia „rezerwy” pojęciem „zobowiązania” jest wysoce dyskusyjna, nie można bowiem postawić znaku równości pomiędzy tymi pojęciami. Usunięcie z bilansu informacji o rezerwach, tego „szczególnego sygnału” dla odbiorcy sprawozdania finansowego, pozwalającego na ocenę polityki bilansowej jednostki [Walińska, Jurawicz 2007, s. 315], z pewnością wpłynie na jakość sprawozdania finansowego, zmniejszając jego użyteczność i przydatność, a może i wiarygodność. Rezerwy na zobowiązania i zobowiązania to mimo wszystko dwie różne kategorie zobowiązań i dwie różne pozycje bilansowe.

Literatura

- Burzym E., 1980, *Rachunkowość przedsiębiorstw i instytucji*, PWE, Warszawa.
- Gierusz J., 2003, *Ewolucja pojęcia rezerwy polskim prawie bilansowym*, [w:] T. Cebrowska, W. Dotkuś (red.), *Rachunkowość krajów w drodze do Unii Europejskiej. Rezerwy w rachunkowości*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław.

- IASB, 2005, *Exposure Draft of Proposed Amendments to IAS 37 Provisions Contingent Liabilities and Contingent Assets and IAS 19 Employee Benefits*, <http://www.ifs.org/Current-Projects/IASB>.
- IASB, 2010, *Exposure Draft Measurement of Liabilities in IAS 37*, <http://www.ifs.org/Current-Projects/IASB>.
- Poniatowska L., 2002 *Rezerwy w świetle znowelizowanego prawa rachunkowości*, [w:] J. Gierusz, M. Jerzemowska, T. Martyniuk (red.), *Rachunkowość wobec procesów globalizacji*, Uniwersytet Gdański, Gdańsk.
- Poniatowska L., 2011a, *Propozycje zmian dotyczące rezerw na zobowiązania w MSSF*, [w:] J. Gierusz, T. Martyniuk (red.), *Kluczowe problemy teorii i praktyki rachunkowości*, Prace i Materiały Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Gdańskiego nr 1/1, Sopot.
- Poniatowska L., 2011b, *Rezerwy i bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów według międzynarodowych i polskich standardów rachunkowości*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 625, Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia nr 32, Szczecin.
- Rozporządzenie Ministra Finansów z 15 stycznia 1991 r. w sprawie zasad prowadzenia rachunkowości, Dz.U z 1991 r., nr 10, poz. 35.
- SKWP, 2011, *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej*, Warszawa.
- Stadtmüller R., *Rachunkowość w przedsiębiorstwie przemysłowym*, PWN, Warszawa 1981.
- Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz.U. z 1994 r., nr 121, poz. 591.
- Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz.U. z 2013 r., poz. 330.
- Walińska E., Jurewicz A., 2007, *Bilans bez rezerw, czyli kontrowersyjne propozycje zmian MSR 37*, [w:] W. Gabrusewicz (red.), *Rachunkowość w teorii i praktyce. Sprawozdawczość i analiza finansowa*, t. III, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań.
- Zarządzenie Ministra Finansów z 16 listopada 1983 r. w sprawie ogólnych zasad prowadzenia rachunkowości przez jednostki gospodarki społecznej, Monitor Polski nr 40, poz. 233.

RESERVES IN ACCOUNTING – EVOLUTION OF APPROACH AND PERSPECTIVES OF CHANGES

Summary: The article deals with the issue of reserves in Polish accounting in terms of evolution of approach and perspectives of changes. It describes the evolution of reserves notion and principles for creating in Polish accounting regulations and proposed amendments in the area of provisions in IFRSs. Proposed changes are radical and concern the terminology and the criteria for recognizing a liability. The aim of the article is to present regulations of new IFRS (X) “Liabilities” and to show the main changes in the area of provisions in new IFRS. The method of critical analysis of literature and accounting standards were used to prepare this article.

Keywords: reserves, provisions, accounting regulations, liabilities.